

Eugeniusz Janas

"Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII - XVIII wieku. Spisy", red. Antoni Gąsiorowski, t. 4, z. 4: Urzędnicy województwa lubelskiego XVI - XVIII wieku. Spisy", opr. Witold Kłaczewski, Waław Urban, red. A. Gąsiorowski, Kórnik 1991 : [recenzja]

Rocznik Lubelski 31-32, 265-267

1989-1990

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

(ruch egzekucyjny). Autor rozpatruje dalej kwestię, skąd brano osadników do lokowanych miast, i równie doniosłą kwestię finansowania tak poważnej inwestycji jak założenie czy rozbudowa miasta. Omawia wreszcie sprawę samorządu miejskiego, który, jak twierdzi, w miastach prywatnych musiał znajdować się pod dominacją właściciela.

Praca R. Szczygła ma ogromne znaczenie dla badań regionalnych, zwłaszcza dla dziejów miast Lubelszczyzny. Gdy w województwie lubelskim (ówczesnym) było w 1501 r. 19 miast a w ziemi chełmskiej 14, to w ciągu XVI w. lokowano w województwie lubelskim dalszych 19 miast a w ziemi chełmskiej 10. Razem więc na całym obszarze Lubelszczyzny istniały w końcu XVI w. 62 miasta, gdy na początku stulecia było ich tu 33. W polskim „złotym wieku” liczba miast na terenie Lubelszczyzny wzrosła niemal o 100%. Badacz dziejów regionu wyciągnie z tego wniosek, że u podstaw tak szybkiego rozwoju musiała znajdować się korzystna koniunktura całego kraju i sprzyjające ogólne warunki polityczne, nierównie bardziej korzystne niż w średniowieczu, kiedy Lubelszczyzna była ziemią graniczną, stale zagrożoną wojnami. Z kolei rozwój ilościowy miast i podniesienie się stanu ich zamieszkań stawały się warunkiem wysokiej pozycji, jaką ten region zajmował w kulturze Polski tego czasu.

W sumie uzyskujemy w pracy Ryszarda Szczygła nową ważną pozycję w badaniach nad miejską historią kraju i równie ważną, jeżeli idzie o dzieje Lubelszczyzny.

Kazimierz Myśliński

Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII—XVIII wieku. Spisy, pod red. Antoniego Gąsiorowskiego, t. IV, z. 4: *Urzędnicy województwa lubelskiego XVI—XVIII wieku. Spisy*, oprac. Witold Kłaczeński i Waław Urban, pod red. A. Gąsiorowskiego, Kórnik 1991, ss. 133.

Omawiana praca jest najnowszym, dziesiątym już zeszytem wydawnictwa, którego pierwsze części ukazały się w 1985 r. Historycy dysponują zatem pełnym wykazem urzędników lubelskich dawnej Rzeczypospolitej, bowiem spisy dostojników średniowiecznych znalazły się w pierwszym zeszycie tomu czwartego w opracowaniu Anny Sochackiej (*Urzędnicy małopolscy XII—XV wieku. Spisy*, Wrocław 1990).

Wartość wydawnictwa nie podlega dyskusji — jest oczywista. Spisy stanowią zupełnie podstawowy, wręcz niezbędny element wyposażenia warsztatowego każdego badacza przeszłości. Trudno wyobrazić sobie podręczną półkę badacza bez kompletu *Spisów*. Brak solidnych a od dawna postulowanych zestawień tego rodzaju był poważną trudnością, odczuwaną przez całe pokolenia historyków. Stopień zaawansowania prac nad kolejnymi zeszytami serii wskazuje, że w ciągu kilku lat można spodziewać się zakończenia publikacji całego, niezmiernie cennego wydawnictwa.

Spisy dotychczas wydane już należą do prac, po które sięga się najczęściej, czasem w poszukiwaniu jednej tylko daty czy nazwiska. Mają niezaprzeczalny walor informacyjny. Zawierają jednak przede wszystkim znakomity, wyjściowy materiał do różnorodnych opracowań analitycznych z zakresu historii społecznej i politycznej, badań prawnohistorycznych, regionalistyki, genealogii, biografistyki itd. Zeszyt omawiany jest tu szczególnie wartościowy, bowiem badania nad elitą szlachecką dawne-

go województwa lubelskiego należą do słabiej rozwiniętych. Można oczekiwać, że prace takie zaczną wkrótce powstawać. Pierwsze zresztą, bardzo jeszcze wstępne elementy analizy materiału zebranego w omawianym zeszycie znaleźć można we wstępie Antoniego Gąsiorowskiego.

Tom, jak wynika ze wstępu pióra redaktora serii, ma swoją dość skomplikowaną historię. Prace nad nim zapoczątkowano już w 1978 r. Opracowanie przygotowane przez Wacława Urbana w niektórych kwestiach generalnych i szczegółowych wzbudziło jednak polemikę (zwłaszcza problem tzw. podwójnych nominacji i obsad urzędów). Ostateczną wersję *Spisów* przygotowywał od 1987 r. Witold Kłaczewski, doprowadzając je do opublikowanego, finalnego kształtu. Jego zasługą jest wyjaśnienie wielu problemów wcześniej spornych i dyskusyjnych.

Spisy urzędników lubelskich sporządzone zostały zgodnie z regułami i zasadami przyjętymi dla całego wydawnictwa. Nie budzą one poważniejszych wątpliwości. Korzystanie ułatwia obszerny i szczegółowy indeks osobowy. Zeszyt przygotowany na podstawie imponującej kwerendy źródłowej. Autorzy wykorzystali przede wszystkim informacje podstawowe dla badanego zagadnienia, zawarte w księgach Metryki Koronnej, dokonali również gruntownego przeglądu zachowanych ksiąg ziemskich i grodzkich lubelskich. Sięgnęli ponadto do znacznej liczby innych źródeł rękopiśmiennych, kluczowych wydawnictw źródłowych oraz wielu opracowań. Wydobyli i zestawili tysiące informacji, rozwikłali niejedyn problem w świetle zebranego materiału niejednoznaczny. Wykonali, jednym słowem, pracę trudną, lecz niezbędną.

Zasięg kwerendy nie budzi zastrzeżeń. Trzeba wszakże stwierdzić, że stopień zachowania źródeł (szczególnie dla ziemi łukowskiej) uniemożliwiał w wielu wypadkach pełne ustalenie dokładnych dat nominacji i awansów, śmierci bądź rezygnacji z urzędu. Można oczywiście wyobrazić sobie kwerendę szerszą, która zapewne pozwoliłaby na wydobycie dalszych, istotnych informacji, bardzo trudno jednak, zwłaszcza w pracach tego rodzaju, o kwerendę pełną. Musiałaby ona objąć w zasadzie cały dostępny, olbrzymi materiał źródłowy dotyczący epoki XVI—XVIII w., co jest w praktyce niewykonalne.

Warto wskazać na informacje uzupełniające w pewnym stopniu ustalenia autorów. Zbigniew Bliskowski jako podstoli lubelski występuje po raz pierwszy 10 II 1670 (WAPGd. 300, 53/105, s. 68), po raz ostatni 3 V 1677 (AGAD, ASK VI, ks. 21, k. 167). Był następnie (jeszcze w 1682) starostą żytomirskim (AP Poznań, TO 61c, s. 326). Zbigniew Sienieński podpisał się jako chorąży lubelski jeszcze 16 X 1629 (AZ 374). Nadanie kasztelanii lubelskiej Stefanowi Grzybowskiemu „województwu lubelskiemu niezasażonemu ani tam osiadłemu” (BCzart. 390, s. 217) musiało, jak z tego wynika, budzić pewne zastrzeżenia. *Spisy* nie wymieniają nieznanego bliżej Andrzejewskiego, rzekomego wojskiego lubelskiego (AZ 49, s. 9—10 — akt niedatowany, zapewne z końca lat 40. XVII w.; być może pomyłka — chodzić mogło o Remigiana Andrzejewskiego, ówczesnego łowczego lubelskiego). Nie znajdujemy również Jakuba Orzechowskiego, wojskiego lubelskiego, wzmiankowanego 28 IV 1655 (AZ 3083, s. 49—52), oraz Łukasza Olbeskiego (Olbięckiego?) występującego 3 XII 1659 z tytułem cześnika lubelskiego (AJZR, t. II, cz. II, s. 74). Stanisław Kościński, miecznik i pisarz grodzki lubelski, występuje jeszcze 22 VI 1662 (PANKr. 8324, k. 250v). Był on wówczas marszałkiem sejmiku lubelskiego. Stanisław i Michał Zaporscy, sprawujący kolejno godność miecznika lubelskiego, byli braćmi, synami Tomasza, skarbnika lubelskiego (BCzart., MNK 105). Jan Iżycki, komornik lubelski od marca 1636, po roku puścił urząd Adamowi Węglińskiemu, „a sam nowy urząd miecznictwa lubelskiego sobie wyprawił, które nigdy w lubelskim województwie nie bywało” (BCzart. 390, s. 259). Łukasz Wysocki zanim został pisarzem ziemskim, był w 1652

pisarzem grodzkim lubelskim (APKr., AKP 3211). Adam Pszonka został chorążym chełmskim już po 22 VI 1638 (BCzart. 390, s. 410; pomyłka w indeksie *Spisów*). Sądzić można, że bardziej prawdopodobna jest jego druga nominacja na podkomorstwo lubelskie, bowiem jeszcze 30 I 1662 występował on jako chorąży chełmski (ABranic, z Suchej 42/56, s. 44). Wiarygodność informacji jest duża — pochodzi ona z księgi spisanej przez samego Pszonkę. Franciszek Stoiński był 16 VI 1659 sędzią grodzkim lubelskim (PANKr. 8324, k. 189). Sędzia ziemski lubelski Jan Dzierżek zmarł 24 IV 1638, mając ponoć 90 lat (BCzart. 390, s. 409), jego następcę Daniela Iżyckiego wybrano na sejmiku 8 VI 1638, przysięgę złożył 26 VI 1638 (tamże, s. 410). Remigian Kiełczewski występuje jako skarbnik lubelski także w okresie 19 VI 1639—9 IX 1641 (BCzart. 390, s. 412, 470). Zbigniew Firlej objął starostwo lubelskie w rezultacie cesji w grodzie lubelskim 8 VII 1636, a wjazd na starostwo odbył się 3 VIII 1636 (BCzart. 390, s. 258). Według W. Rudawskiego (*Historia*, I, s. 178) Stanisław Witowski otrzymał starostwo lubelskie na początku 1652 r. Aleksander Ludwik Niezabitowski jest wielokrotnie wzmiankowany jako starosta lubelski w latach 1661—1664 (Kochowski II, s. 130, 263; BOss. 189, s. 1469; ASW 86, 55, k. 11—12; BKörn. 348, k. 58v), po raz ostatni 28 IV 1673 (BCzart. 3742, s. 325). Wojewoda lubelski Władysław Rej zmarł zapewne 3 VII 1682 (APP 162 t. 1, s. 61—62). Marcin Zamoyski jest nazywany podskarbisem wielkim koronnym już podczas sejmu warszawskiego 12 III 1685 (AZ 478, nr 28), a jego następcą na województwie lubelskim Karol Tarło występuje z tym tytułem już 7 VI 1685 (APP 48, s. 9a). Przedsejmowy sejmik lubelski z 2 I 1643 (BCzart. 390, s. 526—544) zwracał się o nadanie chorążostwa łukowskiego Krzysztofowi Chmieleckiemu. Łowczy łukowski Zaliwski (bez imienia) jest wzmiankowany 27 III 1658 (AR V, nr 3306, s. 15). Także łowczy łukowski Adam Radliński wymieniany był z tym tytułem w niedatowanym dokumencie z 1666 (WAPGd. 300, R/Ee 20, k. 84v) oraz w 1683 r. (J. Wimmer, *Wiedeń 1683*, Warszawa 1983, s. 224). Pisarz łukowski Samuel Samborzecki był wcześniej (7 I 1642) podstarościm łukowskim (BCzart. 390, s. 477—479). Aleksander Izdebski, rzekomy podstoli łukowski, miał nim być, według Niesieckiego i Uruskiego, już w 1658, nominacja miała nastąpić 9 VIII 1658 (L. Hubert, *Pamiętniki historyczne*, II, s. 81). Wzmiankowany jest na tym urzędzie 8 VIII 1661 (AGZ, X, s. 290), 10 VIII 1663 otrzymał z kolei zgodę na cesję urzędu podstolego żydaczowskiego, którą rzekomo dotąd pełnił (tamże, s. 295). Ponownie jako podstoli łukowski występuje w roku 1666 (Hubert, II, s. 59). W latach tych pełnił ponadto urząd sędziego wojskowego. Jan Dominik Kazanowski, starosta łukowski, wymieniany jest także 2 III 1643 r. (BCzart. 390, s. 554). Starosta łukowski Stanisław Widlica Domaszewski jest często wzmiankowany w latach 1659—1662 (VL Vs. 691; PANKr. 8324, k. 166v, 189, 212v, 245; BCzart. 154, s. 398). Jan Domaszewski wojski łukowski w latach 1682—1688 występował w tej roli już 28 IV 1673 (BCzart. 3742, s. 325—331). Nieznany bliżej stolnik łukowski Rudnicki (chodzi być może o Rudzińskiego) wzmiankowany jest 28 IV 1673 (BCzart. 3742, s. 325—331).

Uwagi tu poczynione nie podważają wysokiej oceny wysiłku autorów. Solidnie przygotowana praca z pewnością dobrze będzie służyć całemu pokoleniu badaczy dziejów dawnej Rzeczypospolitej.

Eugeniusz Janas